

Ledelse og institusjonell endring

Omdanning og gjendanning av kirken som institusjon

Prosjektleder:

Professor, Dr Philos & PhD, Harald Askeland

Forskergruppe:

1. Førsteamanuensis, PhD, Benedicte Kivle Tveter
2. Førsteamanuensis, PhD, Beate Jelstad Løvaas
3. Høgskolelektor/stipendiat, Master of Religion & Master of Management, Tone Lindheim
4. Senterleder, Cand Theol & Master i verdibasert ledelse, Stephen Sirris
6. Høgskolelektor/stipendiat, Cand theol, Karen Margrete Mestad
7. Stipendiat, cand theol & master i verdibasert ledelse, Asgeir Sæle
7. Førsteamanuensis, PhD, Marta Struminska-Kutra

Prosjektets formål:

Prosjektet søker å utforske hvordan kirkelige ledere bidrar til omdanning og gjendanning av Den norske kirke som institusjon, ett oppløsningen av statskirkeordningen. Gjennom prosjektet adresseres følgende forskningsspørsmål:

Hvilke rolle spiller aktørskap, med særlig vekt på ledere, eliter og koalisjoner, i institusjonell omdanning og gjendanning?

Særskilte temaer som vektlegges vil være:

Dynamikk og endring av institusjoner i plurale institusjonelle kontekster

Design og framvekst av nye organisasjonsformer

Styring og ledelse i et fleraktør-perspektiv

Fornyng av strukturer og tjenester i samarbeid mellom leder, eliter og koalisjoner/partnerskap

Prosjektet bygger på at institusjonelt arbeid krever at omdanning og gjendanning av institusjonelle mønstre forstås som et vekselspill mellom historisk gitte institusjonelle arrangementer og individers og gruppers aktørskap i endringsprosessen.

Strategisk betydning for VID

VID har en identitet og flere utdanningsprogrammer som er knyttet til Den norske kirke. Mens den norske kirke omdannes og gjendannes som selvstendig evangelisk luthersk folkekirke, eksisterer det (så langt vi kjenner til) ingen forskningsprogrammer som retter seg mot disse endringene og hvem som er sentrale aktører og hvordan nye institusjonelle mønstre formes og nyskapes.

Ved å etablere en slik forskningsgruppe vil VID kunne posisjonere seg som et ledende miljø både i skandinavisk og europeisk sammenheng, med potensiale til også å bidra til pågående internasjonale diskurser om institusjonell endring og institusjonell ledelse

Prosjektet fremmer VID som en vital forskningsinstitusjon på kirkefeltet, med utgangspunkt i organisatorisk institusjonalisme. Det utdyper vår tidligere forskning om kirkelige reformer og ledelse, samt den satsing som de senere år er knyttet til verdier, institusjonelt arbeid og institusjonell ledelse. I den internasjonale diskurs har det vært etterlyst forskning som bidrar til å forstå institusjonell endring i stor skala, der endring av kirkens rolle og institusjonelle framtidelse i samfunnet kan sies å representere. Gjennom å studere denne prosessen og den praksis som bidrar til omdanning og gjendanning, bidrar prosjektet til VID sin strategi om praksisorientering og underbygger sentrale utdanningsstrategier.

Prosjektet vil utvide et allerede eksisterende samarbeid med nordiske kolleger ved Århus universitet (professor Ulla Schmidt), Uppsala universitet (professorene Per Petterson/Anders Bäckström), Helsinki universitet (professor Kati Niemäle) samt Oslo universitet (professorene Inger Furseth og NN).

Tilsvarende styrkes og utvides samarbeidet med sentrale sektoraktører, da både Kirkerådet og KA ved direktørene, Ingrid Vad Nilsen og Marit Halvorsen Hougsnæs) har bekreftet interesse for å samarbeide om prosjektet. Prosjektet underbygger eksisterende og avtalte videreutdanningsprogrammer i samarbeid med disse aktørene.

Forskningsgruppen LIVAP vil med dette styrke sin evne til å videreutvikle forskningsnettverk, arrangere konferanser og være partnere i eksterne forskningssøknader. Den norske prosessen kan danne utgangspunkt for både nordiske og øvrige internasjonale forskningsnettverk og prosjekter.

Konkretisering av den overordnede prosjektidé

Organisering, styring og samvirke mellom nøkkelinstitusjoner (social orders) (Friedland and Alford 1991, Friedland 2017) gjennomgår grunnleggende endring. En slik sosial orden som gjennomgår kritisk endring er religion og dens institusjonaliserte form i samfunnet. Religion har, på tross av antakelser om svekkelse gjennom sekularisering, holdt seg som en viktig dimensjon og bidrar til å forme ideer og verdier i de nordiske samfunn. Ved institusjonaliseringen av statskirkene, fikk Luthersk tro og kirkelige ritualer en sentral rolle i danningen av religiøs orientering og praksis. Et nylig forskningsprosjekt, NOREL, viser at religion fremdeles spiller en viktig rolle i de nordiske lands offentlige sfære ved sin nære tilknytning til offentlige myndigheter, deltakelse i kritiske nasjonale hendelser, organisert og tilstede som landsdekkende kirke, samt ved å være innvevd i og samarbeide med flere samfunnssektorer (Warburg, Kühle, Schmidt et al. 2018).

I denne sammenhengen er det særlig endringen av relasjonen mellom stat og kirke som utløser forskningsinteresse. Oppløsningen av statskirkeordningen i 2012, endret en av de sentrale norske samfunnsinstitusjoner. De institusjonelle endringer dette medførte, kan relateres til politiske dimensjoner samt rollen til offentlige myndiger. Innen kirken vil gjendanning, eller re-institusjonalisering, berøre beslutninger om ny kirkeordning, offentlig finansiering, reorganisere og integrere geistlig og demokratisk myndighet, etableringen av nye organisasjonsformer og beslutningsorganer og tilhørende lederroller, samt nødvendiggjøre innovative strategier for å utvikle og vedlikeholde kirkelige tjenester i lokalsamfunnet. Denne avviklingen berører ikke kun Den norske kirke, men også øvrige trossamfunn og kirkelig funderte organisasjoner innen sivilsamfunnet og i samarbeid med offentlige velferdstiltak (Angell 2004, Bäckström 2011, Leis-Peters 2014). Med et opplegg for en kort rammelov skapes tvetydighet om det finansielle ansvar for locale samt sektorielle offentlige organer.

I institusjonell teori har religion en artikulert, men underutforsket, rolle i forståelsen av viktige dimensjoner som ligger under institusjoner og institusjonell praksis. Dette gjelder særlig for teorier om institusjonelle sosiale ordener (Thornton and Ocasio 2008). Det har nylig blitt understreket at det er viktig å gjenintrodusere religion og religiøse organisasjoner i institusjonell analyse (Tracey, Phillips et al. 2014, Askeland 2016, Gumusay 2016).

Forskningsprosjektet er posisjonert innen organisatorisk institusjonalisme, der institusjoner i bred forstand er forstått som konvensjoner som er selvoppholdende, og på samfunnsnivå inndelt i syv ulike sosiale ordener eller logikker: markedet, bedrifter, profesjonene, staten, familien, lokalsamfunnet og religion (Thornton, Ocasio et al. 2012). Mer eksplisitt er institusjoner forstått som "(...) social structures that have attained a high degree of resilience ... and are composed of cultural-cognitive, normative and regulative elements" (Scott 1995). Mens samspillet mellom disse ordener eller logikker har vært gjenstand for forskningsinteresse, inkludert studier av nødvendig institusjonelt arbeid for å håndtere disse konkurrerende logikker, har religion og religiøse organisasjoner vært gjenstand for liten internasjonal interesse (Tracey, Phillips et al. 2014). Selv om de er få, har tidligere forskning av VID-forskere fokusert lokal implementering av nasjonale kirkelige reformer (Askeland

2000, Askeland 2015, Schmidt 2015), institusjonalisering av kirkelige lederroller (Askeland 2016), konstruksjon og forhandling av lederroller I relasjon til konkurrerende logikker logics (Sirris 2019).

I særlig grad synes det nødvendig å utvikle forståelsen av hvordan ledere, eliter og koalisjoner bidrar til institusjonelt arbeid, som omdanning og gjendanning (Lawrence and Suddaby 2006). Det siste tiåret har det vært økende fokus på og en tiltakende forskningsinteresse for institusjonell ledelse (Selznick 1957), som i særlig grad knytter forbindelsen mellom institusjonelt arbeid og ledelse (Kraatz and Block 2008, Kraatz 2009, Raffaelli and Glynn 2015). Et interessant bidrag belyser samspillet mellom religion og marked gjennom etableringen av et islamsk bankvesen (Gumusay 2016). Ved at religion som sosial orden gjennomgår endring, blir lederes, elitors og koalisjoners aktørskap av særlig interesse (Leftwich 2010). Vi vil i dette prosjektet studere om gjendanningen av institusjonaliserte organisasjonsformer, styrings- og ledelsesstrukturer og institusjonaliserte praksiser på lokalt nivå representerer strategier som kan sies å bære preg av forskansning, tilpasning eller innovasjon.

Prosjektet vil bidra til institusjonell teoribygging ved å adressere identifiserte gap i forskningen, og slik representere et nyskapende bidrag. To sentrale perspektiver i institusjonell teori, institusjonelt arbeid og institusjonelle logikker, blir sjelden satt i sammenheng. Vi vil ha et særlig fokus på hvordan dynamisk endring/spenning mellom institusjonelle logikker, eller ordener, utløser og nødvendiggjør institusjonelt arbeid. På tross av uttallige forskningsbidrag, er lederes, elitors og koalisjoners rolle og bidrag til institusjonell omdanning og gjendanning utforsket:

(...) we found an important gap in our understanding of institutional work aimed at large scale institutions (Hampel, Lawrence et al. 2017).

Tilsvarende eksisterer det et gap med hensyn til hvem som utøver institusjonelt arbeid. Vil vil særlig utforske de intensjonelle forsøk på institusjonelt arbeid som utføres av ledere i samspill med øvrige eliter og i koalisjon med sektoraktører (Washington, Boal et al. 2008, Kraatz 2009, Struminska-Kutra 2018). ved endring og opphør av etablerte institusjonelle strukturer oppstår det som omtales som institusjonelt tomrom (void), noe som representerer et unikt handlingsrom for ledere som grunnlag for å gjendanne og eventuelt vedlikeholde (i en justert variant) institusjonelle mønstre og praksiser (Bromley and Meyer 2014, Wæraas 2018).

Temaer som vil bli studert er; institusjonell identitet, nasjonale og regionale/lokale relasjoner, styrings- og ledelsesstrukturer samt innovative praksiser for å holde fast på eller utvikle nye relasjoner og tjenester til brukere og partnere for religiøse organisasjoner.

Prosjektets overordnede spørsmålsstillinger

Forskansning, tilpasning eller innovasjon? Hvordan bidrar ledere og andre sentrale aktører til omdanning og gjendanning av Den norske kirke som folkekirke etter oppløsningen av statskirkeordningen i 2012?

Denne overordnede spørsmålsstillingen er foreløpig konkretisert i følgende forsknignsspørsmål:

- Hvordan fungerer endringer av og dynamikker mellom plurale kontekster som ramme for spesifikk endring av organisatoriske former?
- Hvilke aktører driver fram og former prosessene med omdanning og gjendanning?
- Hva særpreger utviklingstrekkene i styring og ledelse langs vertikale (nasjonal-regional-lokal) og horisontale (demokrati-profesjon-profesjonelt byråkrati) dimensjoner?
- I hvilken grad deinstitusjoniseres og reinstitusjoniseres styrings- og ledelsesstrukturer og –roller?
- Hvordan kan ekklesiologiske og institusjonelle perspektiver forklare kirkelig lederskap og organisasjonsformer i denne prosessen, og hvordan kan prosessen videreutvikle ekklesiologien og institusjonell teori?
- Hva er sentrale dimensjoner i innovasjon av kjernetjenester og utvikling/samhandling i partnerskap?

Forskningsdesign

Grunnet den sparsomme forskning som er gjennomført på store institusjonelle endringer, søker vi å anlegge et eksplorativt design. Dette innebærer dels å kartlegge prosessforløp og dels ved gjennomføring av konkrete case-studier. Hensikten er å utvide kunnskap og forståelse av samspillet mellom endrede institusjonelle logikker og det institusjonelle arbeid som utføres i møte med endringer av denne skala

Fase 1:

Søke og gjennomgå eksisterende skandinavisk litteratur, med særlig vekt på den svenske prosessen fra 2000, samt relevant litteratur om de øvrige nordiske land.

Analysere eksisterende data, med særlig vekt på reform- og prosessdokumenter i form av utredninger, saksframstillinger og høringsuttalelser. Denne type dokumenter byr seg fram som lett tilgjengelig, allerede eksisterende, fra offentlige og kirkelige organer.

Gjennomføre en meta-analyse av eksisterende studier av kirkelige og religiøse organisasjoner i en norsk kontekst. Disse dokumenter antas å belyse organisatoriske endringer, vedrørende

kirkens identitet og samfunnsoppdrag, med konsekvenser for utformingen av nye styrings- og ledelsesstrukturer.

Fase 2:

Monitorere pågående beslutnings- og utviklingsprosesser i den norske kirkes organer på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå.

Intervjuer med sentrale aktører involvert i denne prosessen i tidsperioden fra 2000 til 2021.

Impact

Vårt mål er å utvikle forskningsgruppen LIVAP, og vår teoretiske platform for studier av institusjonelt arbeid, mot en empirisk fundert og samhandlende rolle i forhold til arenaer og aktører utenfor academia slik Hampel og kolleger foreslår (2017:578-582). VID, gjennom seksjon for VBL og LIVAP, er involvert i oppdrag for kirkelige organer blant annet med evalueringer og lederutviklingsprogrammer.

Denne appliserte og performative tilnærmingen vil være et viktig tillegg til det tradisjonelle fokus på teoriutvikling og ny innsikt. Tilnærmingen følger også av at VID har som et av sine strategiske mål om å utdanne framtidens praktikere og inngå i et relevant og byggende samspill med partnere i den kirkelige praksis.

Med det identifiserte gapet i vår kunnskap om institusjonell endring i stor skala, bør prosjektet kunne bidra til publisering som flytter forskningsfronten internasjonalt. Dette gjelder i særlig grad organisatorisk institusjonalisme, men vil også ha betydning for fagområder som empirisk ekklesiologi

Organisering av prosjektet

Den aktuelle forskningsgruppen inngår som en undergruppe av LIVAP, under ledelse av prosjektleder. Deltakerne vil i første omgang investere deler av sin FoU-tid til prosjektet, samt samhandle tett med våre stipendiater.

Tilførsel av en dedikert stipendiatstilling til prosjektet vil tilføre en kritisk ressurs og gi prosjektet moment. Vi sikter også mot å rekruttere 2-3 masterstudenter årlig til å skrive innen prosjektområdet. Sistnevnte strategi har tidligere vært anvendt i LIP-prosjektet og genererte over 30 mastergradsoppgaver.

Vi vil etablere en referansegruppe av sentrale kirkelige aktører, både med tidligere erfaring men også blant nåværende ledere.

Da prosjektleder siden 1997 har vært del av en gjentatt rekke av konferanser om Reform and Church Leadership in Nordic Majority Churches, vil vi også trekke veksler på dette

nettverket. Dels som del av referansegruppen og dels som delforskere i prosjektet. Særlig relevante nordiske kolleger er:

Professor Ulla Schmidt	Århus universitet
Professor Per Petterson	Karlstad universitet
Professor Kati Niemälä	Helsingfors universitet
Professor Inger Furseth	Universitetet i Oslo
Professor Hallgeir Elstad	Universitetet i Oslo